

falai között). Életrajzírói említik, hogy a Borsod megyei lelkészcsalád gejeji otthonában gyakran vendégeskedett Szemere Bertalan. Márpedig Kossuth és Szemere viszonya — sem itthon, sem az emigrációban — nem volt felhőtlen. Ez az ismeretség közrejátszott abban, hogy Kossuth szerepéről nem tudott kiegyensúlyozott véleményt kialakítani. Nem kapott egyháztörténeti munkájában nagyobb teret a várost 1849-ben érintő Damjanich, Vécsey, Leiningen-Westerburg tábornok sem, annál inkább a Vajda lelkész gyermekét jóságosan megajándékozó Schlik császári altábornagy... Mint látjuk, a városmonográfiában Szeremlei Sámuel csak 1848-ig jutott el, forradalmunkról-szabadságharcunkról (pontosabban annak vásárhelyi történetéről) más műveiben mindössze mozaikszerű megjegyzések maradtak ránk. A folytatás — őt követő időben, de tőle már eltérően — a ma történetírójának lett feladata.

Párhuzamos életrajzként kezdtük írásunkat, befejezésnek is hasonló folytatás kínálkozik. Garzó Imre végrendeletéből idézünk: „Írásomat Mária... olvassa fel Szeremleinek, ki azután tanácsolni fogja, hogy mit tegyetek azokkal” (1913). Szeremlei 1917. november 7-én, az emlékiratról írt levelében papírra veti azt, amit értékesnek, maradandónak tart a helytörténetírásban: „... független és a maga lábán járó okoskodás, szemlélet és ítélet, mely a sablonos méretektől eltérve a tiszta ész, az egyenes okoskodás, a higgadt és tárgyilagos felfogás és a legnemesebb erkölcsi érzület szemüvegén át látja és nézi az eseményeket s az embereket, s így ítéli meg önmagát és mások dolgait is”.

Százötven éve, 1837. szeptember 4-én született Szeremlei (Császár) Sámuel református lelkész, a MTA levelező tagja, a debreceni egyetem díszdoktora. Hódmezővásárhelyen hunyt el 1927. november 20-án. Emlékét városában, Hódmezővásárhelyen ma utca, szobor, s a Bethlen Gábor Gimnáziumban emléktábla őrzi.

Varsányi Péter István

Stromfeld Aurél

„Az élettől csak egyet várok, hogy megérjem a proletariátus felszabadulását, ha pedig ezt meg nem érhetem, a haláltól azt várom, hogy legalább a felszabadulásért folyó harcban essem el.”

(Stromfeld Aurél)

1927. október 10. Stromfeld Aurélnak, az újkori magyar hadtörténelem egyik legnagyobb alakjának halálát jelöli ez a dátum. A 60 éves évforduló méltó alkalom a kiváló katona és ember előtti tiszteletadásra, életútjának ismertetésére, emléke megőrzésére. Viszonylag rövid élete nem mentes a látszólagos ellentmondásoktól, de személyiségét megismerve, nyugodtan állíthatjuk, hogy a maga választotta út, amit megtett, törvényszerű volt. Neveltetése, későbbi társadalmi helyzete nem adhat választ arra, hogy miért tagadta meg mindazt, amit kitarító szorgalommal, vasakarattal megszerzett: a biztos egzisztenciát, a katonai karriert. Emberi nagysága, katonai jellemvonásai szolgáltattak magyarázatot arra, hogy az Osztrák—Magyar Monarchia egyik leghetségesebb vezérkari ezredeséből hogyan vált a Tanácsköztársaság Vöröshadseregének vezérkari főnökévé, a szociáldemokrata párt tagjává, a Horthy-rendszer börtöneinek rabjává és hogyan jutott el élete végén az illegális kommunista párthoz.

1878. szeptember 19-én született Budapesten. Apját még gyermekkorában elvesztette, családja a mindenáron tanulni vágyó ifjú iskolai költségeit csak nagy nélkülözések árán tudta volna előteremteni. Ezt az áldozatot nem akarta elfogadni a családjától és annak tiltakozása ellenére a 14 éves Aurél jelentkezett a Ludovika Akadémiára.¹ 1892. szeptember 26-án jelent meg a felvételi bizottság előtt, a harminckét ingyenes magánalapítványi hely egyikére pályázott, sikerrel. A négyéves Akadémiát a legjobbak között végezte el.

Hadnagyként Sopronban, majd Munkácson szolgált. Szerette katonáit, kedvelte a csapatbiztonsági életet, de egészséges önbizalma arra készítette, hogy tovább tanuljon. Kétéves csapatszolgálat után ismét a Ludovika Akadémián, a felsőtiszti tanfolyamán tanul, hogy bejuthasson a Monarchia legmagasabb katonai iskolájába, a

Tanulmányt írt az altiszti kérdésről és a szigorú rendszert bírálva állást foglal emellett, hogy az altisztból is lehessen tiszt. A honvédelmi miniszter megbízásából tankönyvet írt Hadseregszervezés címmel. Könyvéből — két kiadást és egy utánnomást ért meg — a későbbi évtizedekben is tanítottak az Akadémián és a honvéd hadapródiskolán.

Tehetségét az egyáltalán nem magyarbarát bécsi hadügyminisztériumban is hamar felismerték. A Honvédelmi Minisztériumba helyezték az I. vezérkari osztály vezetőjének. Erre az időszakra esett a honvédség átszervezése és vele együtt új, korszerű harcászati szabályzat elkészítése. Stromfeld itt is kitűnt rátermettségével és értékes tanulmányaival. Igen sok tapasztalatot gyűjtött össze, amit később, a Tanácsköztársaság idején eredményesen tudott felhasználni.

1912-ben kitűnő eredménnyel letette a vezérkari törzstiszti vizgát, őrnagy lett. Pályája töretlenül felfelé ívelt. Kinevezték a bécsi hadiakadémia taktikatanárává. Nem kis dolog ez, hiszen a közös hadsereg (K. u. K.) fennállása óta Stromfeld vezérkari őrnagy volt a hadiiskola első magyar származású tanára. Munkájáról előljárói csak elismeréssel nyilatkoztak. Hallgatói rajongtak érte, példaképnek tekintették. Közvetlensége és igazságossága fokozta a feléje irányuló szeretetet.

A világháború új irányt szabott életének. Kezdetül kétséges volt számára a háború kimenetele. A háborút megszakítás nélkül a fronton töltötte, különböző hadszíntereken teljesített szolgálatot. Eleinte Szerbiában, majd az orosz és később az olasz fronton volt magas vezérkari beosztásokban. Értelmetlennek, természetellenesnek tartotta a háborút. Feleségéhez a frontról küldött levelei, fennmaradt feljegyzései azt tanúsítják, hogy szenvedélyesen kereste a borzalmas pusztítás okait, noha azok igazi gyökereit akkor még nem ismerhette fel.

Az olasz frontról 1918. november 15-én indult haza. Úgy látta, hogy hazáját a szövetséges hatalmak haderői közvetlenül fenyegetik és ezért rá és katonáira szükség van otthon. Később börtönaplójában erről a következőket írta: „Büszke vagyok, mert az 5. hadosztályt, amely rám volt bízva, sem az ellenség el nem fogta, sem szét nem zúllott, hanem visszajött, visszajöttünk.”

Amikor Budapesten a Honvédelmi Minisztériumban jelentkezett, az őszirózsás forradalom második honvédelmi minisztere fogadta. A koalíciós kormány a Ludovika Akadémia parancsnokává nevezte ki. Új beosztását örömmel fogadta el. Személyében tettekre, koncepciózus, szervezéshez értő ember került az Akadémia élére. Azonnal munkához látott, rendbe hozta az Akadémia gazdasági ügyeit, és megkezdte az oktató munka előkészítését.

A forradalom szülte bizonytalanság, egzisztenciájuk féltése a hadsereg tisztikarának egy részét a szociáldemokraták párt felé sodorta. Stromfeldet is felszólították a belépésre. „Előbb megtanulom, mi a szocializmus, és ha jónak találok, eljegyzem magam vele, és sirig hú jegyese leszek” — válaszolta.

A belső erőviszonyok alapján látta, hogy a pártok közül a szociáldemokraták azok, akik viszonylag jól szervezettek, jelentékeny tömegbázissal rendelkeznek és így biztosítani tudják az ország függetlenségét, demokratikus fejlődését. Lényegében tehát az általa vélt „nemzeti érdekevédelem” révén jutott kapcsolatba a munkásmozgalommal. Elindult az úton, amit önként választott, nem kapni, hanem adni akart. Nem egzisztenciájának féltése, hanem az alapjaiban felismert igazság és a hazája iránt érzett mélységes felelősségérzete vitte a pártba.

Elhatározása komoly volt és egy életre szól. A polgári demokratikus kormány külügyminiszterévé Böhm Vilmost nevezte ki, aki Stromfeldet jól ismerte és személyes kérésére őt nevezte ki főcsoportfőnöknek, államtitkári jogkörrel. Feladatuk egy új, a polgári demokratikus rendszer számára megbízható hadsereg gyors megszervezése. Szervezett munkásokból álló, kis létszámú, de ütőképes hadsereget kívántak felállítani. Stromfeld helyesen ismerte fel, hogy az ország területének megvédéséhez az eredetileg tervezett létszám nem elegendő, tehát új, mozgékony, önálló működésre is alkalmas szervezeti formákat kell létrehozni. A sok huzavona után késve megindított toborzás eredménye lesújtó volt, a tervezett 70 000 fő helyett csupán ötezen jelentkezték, és ezek nagy része is megbízhatatlan volt. Stromfeld munkakedvét a meg nem értés és a sikertelenség elvette, lemondott, de lemondását nem fogadták el.

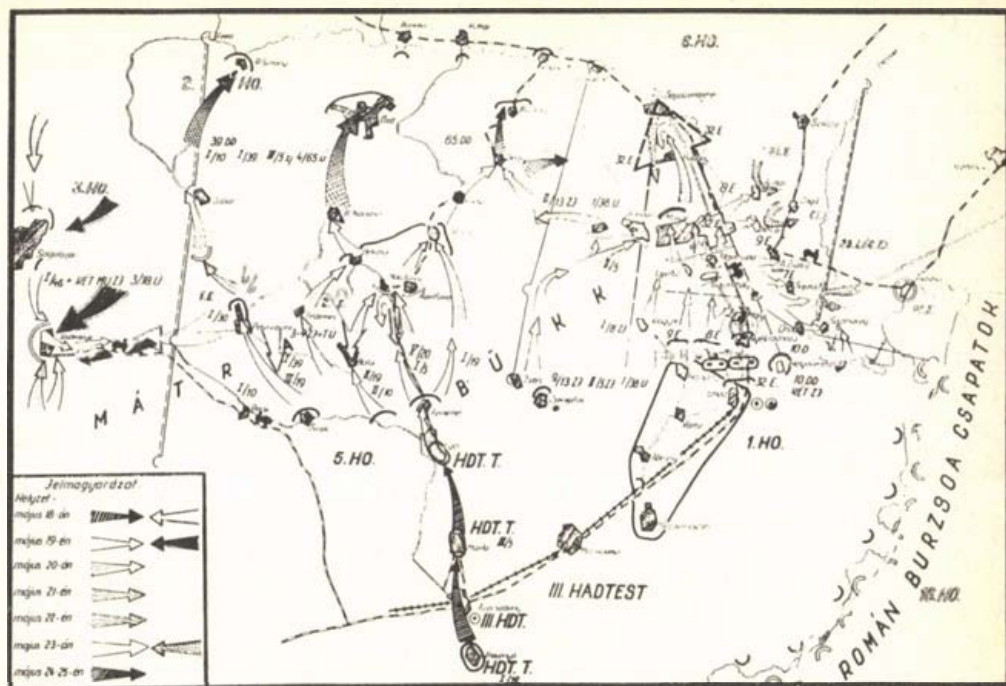
A mindinkább élénkülő reakció támadásai, a szociáldemokraták harca a kommunisták ellen, egyre súlyosabbá tette a belső helyzetet. A Vyx-antantjegyzék³ feltételei a fiatal köztársaság létét fenyegették. A koalíciós kormány lemondott. A szociáldemokraták nem tudtak mit kezdeni a megkapott hatalommal. Egyetlen járható út maradt, egyesülni a kommunista párttal és kikiáltani a tanácsköztársaságot.

A proletariátus hatalomra jutása idején az általános politikai és katonai helyzet igen lehangoló képet mutatott Magyarország akkori területén. Az antant hatalmak vezetői mint egy legyőzött, sokadrangú országgal számoltak, és Ausztriával vagy Lengyelországgal ellentétben, nem tisztázták az új magyar köztársaság jogi helyzetét. Magyarország akkori területén, nagyobb részben a fegyverszüneti vonalakon belül, védelemre jobbára alkalmatlan terpezsakazonok, túlerejű ellenséges erők álltak, amelyek több körzetben hol gyorsabb, hol lassúbb mozgásban voltak.

1919 március végén és április elején az északi demarkációs vonal mentén a nemrég önállósá lett burzsoá Csehszlovákia fegyveres ereje, több mint négy hadosztály (kb. 85 zászlóaljjal) gyülekezett. A csapatok a Pozsony, Duna, Ipoly, Losonc, Ungvár vonalon álltak. Csehszlovákia hadereje ebben az időben mintegy 180 000 fő volt, tényleges ereje azonban nem volt arányban a nagy létszámmal. A csehszlovák katonai vezetés — a csekély magyar ellenállást látva — újabb területek elfoglalására készült.

A román királyi haderőt szintén 1918 végén, a német megszállás után szervezték meg. Személyi állománya a romániai és az erdélyi mozgósítottakból állt. Négy hadosztálya (összesen 64 zászlóalj) 1919 április elején Técső, Szinerváralja, Zilah, Halmagy, Soborzin vonalát érte el, és újabb előnyomulásra készült. Romániának azonban Bulgária (Dobrudza) és Szovjet-Oroszország (Besszarábia, Bukovina) felé is voltak területi igényei.

Az ugyancsak 1918 őszén felállított szerb királyi fegyveres erő délen szoroson együttműködött a franciákkal.

A III. hadtest őzd—miskolci hadműveletei, 1919. május 19—25.

A Soborsin, Maros vónala, Szeged, Baja, Pécs, Dráva, Mura terepszakazon kb. 60 zászlóaljnyi szerb—francia haderő helyezkedett el. Úgy tűnt, hogy területi igényeit Magyarországgal szemben már kielégítve látta, azért az aktív támadásnak kicsi volt a valószínűsége. A franciáknak a Marostól délre volt két hadosztályuk, ezek részben a szerb—román (Bánát miatti) ellentétek elsimitását, részben pedig a magyarországi forradalmi mozgalmat elfojtását tervezték.

Nyugaton a belpolitikai harcokban vívódó, forradalmasodó Ausztria sem szövetségesként, sem ellenségként nem jöhetett számításba.

Az ellenséget a túlhajtott nacionalizmus, a sovíniszta uszítás, valamint a fegyverszüneti vonalon túli könnyű területi hódítás, a jóvátétel és a hadisarc reménye vitte harcba.

A Magyar Tanácsköztársaság fegyveres ereje a fegyverszüneti vonalakon, helyenként azokon mélyen belül helyezkedett el. Északon három hadosztály (28 zászlóalj), keleten két hadosztály és egy dandár (34 zászlóalj), délen pedig alig több mint egy hadosztály (11 zászlóalj) védett. Ez a védelem azonban csak keleten és időnként északon jelentett komoly harcot, a 3—6-szoros erőfölényű ellenséggel szemben sikeres ellenállásra alig volt remény. A magyar katonák erkölcsi-politikai állapota, harcképessége igen alacsony színvonalú volt.

A proletár állam vezetői egyrészt a forradalmi világhelyzetre, a volt hadviselő államok forradalmasodó proletariátusára számítottak, másrészt az új keleti orientáció: a fiatal szovjet állammal való szövetség, a szovjet Vörös Hadsereggel várható egyesülés került előtérbe. Stromfeld a szövetséget támogatta.

A Vyx-jegyzék elutasítása után a francia imperializmus sugallatára és aktív közreműködésével a román királyi csapatok támadó hadműveleteket kezdtek. Kétszeres erőfölényükkel szemben a nagyobb részt gyenge harcértékű, helyenként áruló vezetők által irányított vöröskatonák nem tudtak számottevő ellenállást kifejteni, folyamatosan visszavonultak.

A Forradalmi Kormányzótanács április 21-én elrendelte a keleti (tiszántúli) hadseregparancsnokság felállítását. Szolnok állomáshellyel. A hadsereg parancsnokául a szociáldemokrata Böhm Vilmost, vezérkari főnöknek pedig Stromfeld Aurélt nevezték ki. Böhm és Stromfeld az új hadseregparancsnokságon néhány nap alatt hadműveleti vezetést teremtett. A Vörös Hadsereg akkori vezérkari főnökének, Tombor Jenőnek, az volt az elképzelése, hogy nagy ellentámadást kell indítani a románok ellen. Ezzel szemben Stromfeld a helyzetet másként értékelte, nem vállalhatta az előreláthatóan kudarccal járó látványos támadást. Az ellenség feltartóztatását aktív védelemmel szándékozott megvalósítani. Elképzeléseinek azonban jóformán semmilyen reális feltétele nem volt meg. A románok támadását nem tudták megállítani. Stromfeld arra törekedett, hogy legalább

¹Stromfeld Aurél: Börtönapló

²Vyx-fele antantjegyzék: Vyx francia alezredestől, a jegyzék átadójáról nevezték el.

³Stromfeld 1920. évi perének anyaga. HTL. Stromfeld-gyűjtemény.

a katonákat, a harc képes alegységeket kivonja a román bekerítésből. Április 26-án intézkedett a Tiszántúl kiürítésére, amit a keleti hadsereg viszonylag szervezeten végrehajtott.

Április 27-én a csehszlovák burzsoá hadsereg is támadásba ment át. A Forradalmi Kormányzótanács május 2-i ülésén döntöttek arról, hogy elrendelik a munkásság felfegyverzését. Stromfeld azt állította: ha felfegyverzik a szervezett munkásokat, ő ezekből három hét alatt ütöképes hadsereget teremt. Részéről ez már nem csupán a háború folytatására irányuló törekvés, benne van a forradalmi hadviselés lehetőségének felismerése, a munkásosztályba vetett bizalom. Tízezrek jelentkeztek és az ígért 3 hét helyett két hét alatt a Vörös Hadsereg felkészült a harcra.

Május 31-re kialakult a Vörös Hadsereg új szervezete. Mivel a csehszlovák és a román hadseregek sértették meg a fegyverszüneti szerződést, a fegyveres erők szervezésénél Stromfeld jogosan túllépett az engedélyezett 6 hadosztályból álló kereten, nyolc hadosztályt állított fel és már 113 zászlóalj állt a rendelkezésére.

A hadseregszervezéssel egyidőben vita folyt arról, hogy mi legyen a fegyveres erő hadászati feladata, védelem vagy támadás. Stromfeld véleménye az volt, hogy támadni kell, a passzív védelem a Tanácsköztársaság gyors bukásához vezet. A támadás külpolitikailag is indokolható, mivel mind északon, mind keleten az ellenség szegte meg a fegyverszüneti szerződést. A Kormányzótanács elfogadta Stromfeld javaslatát és a támadás mellett döntött.

A tervek kidolgozása következett. Stromfeld hadvezéri tehetsége, politikai fejlődése most mutatkozott meg igazán. Hosszú vita után megalkotta az „Északi hadjárat” tervét, amit hiába gyalázott az ellenforradalmi rendszer, 25 éven át tanították mind a csehszlovák, mind a Saint-Cyr-i francia katonai akadémián. Stromfeld katonai képzettségét és politikai meglátásának fejlődését jól érzékelteti elhatárolása. Három hadászati irány közül kellett választani. Az első és legfontosabb a keleti arcvonal irányába, a második a déli és a harmadik az északi irányba volt meghatározva. A bonyolult körülmények folytán nehéz volt megtalálni, hogy melyik irányú csapás ígérné a nagyobb sikert a Tanácsköztársaság számára. Kereste azt az ellenséges erőt, melyet szétverve megbonthatná az ellenség gyűrűjének láncát.

Jól látta, hogy a besszarábiai fronton az orosz-szovjet Vörös hadsereg a románok jelentős erőit köti le. A kritikus helyzet miatt kénytelenek lesznek a tiszai frontról erőket átcsoportosítani — tehát nem valószínű, hogy hamarosan kimozdulnak a Tisza vonalától. A déli arcvonalon levő szerb-horvát erők forradalmi hangulata miatt sem lehetett a támadásokkal számolni, egyébként is teljesült területi igényük. A legnagyobb veszély észak felől fenyegetett, mivel a cseh-szlovák hadsereg támadott. Ebben az irányban a Vörös Hadsereg két haderővel állt szemben, zömmel a csehszlovák erőkkel és kismértékben a románokkal.

Stromfeld egyre fokozódó politikai éleslátása révén felismerte, hogy a csehszlovák és román burzsoá erők — több ponton is — olyan területen állnak, amelyre mindkettő igényt tart. Emiatt nemcsak szövetségesek, hanem riválisok is. Ezért hadműveleteik valószínűleg nem lesznek összehangoltak, cserben fogják hagyni egymást és kárörvendőek lesznek egymással szemben. Eredeti elgondolása az volt, hogy Salgótarjánnál elért kezdeti sikerekre támaszkodva a főerőkkel északnyugati irányba támad. Ezzel remélte a csehszlovák hadsereg zömét szétverni, hogy így kikapcsolja az egyik fegyveres erőt. Az északnyugati főcsapás iránya jól termő, magyarlakta területeken át vezetett volna, ahol a személyi kiegészítés és a hadtápellátás lehetőségei is nagyobbak. Úgy vélte, hogy a Vörös Hadsereg sikeres előnyomulása és megjelenése az Észak-nyugati Kárpátokban Ausztriában és Csehszlovákiában is forradalmi helyzetet idézhet elő. A proletárdiktatúra hadvezetése azonban a Miskolcraól kiinduló főcsapás mellett döntött, melyet Stromfeld fegyelmезetten elfogadott és mindent megtett a hadművelet sikere érdekében.

Stromfeld hadvezéri tehetségét, széles látókörét bizonyítja a támadó hadművelet nagyszerű előkészítése. Északon előbb felfogta a csehszlovák erők támadását az 5. és 3. hadosztállal, Salgótarjánnál tisztázta a helyzetet a 80. dandárral és Hatvan körzetében minden eshetőségre készen az 1. hadtesttől a 4. és a 6. hadosztályt összpontosította.

Május 30-án a Felső-Tiszától a Vágig kibontakozott a Vörös Hadsereg északi hadjárata. Stromfeld a csapatok helyzetét hamar áttekintette, kellő idejű beavatkozással, átcsoportosításokkal, új erők harcbevetésével, erélyes parancsokkal folyamatosan irányította a hadműveleteket. A támadás megindulásától alig két hét alatt helyenként 150 km mélyen törtek előre a vörös katonák.

A harcéri eredmények megszilárdították a proletárdiktatúra belső helyzetét. Javult a lakosság hangulata, megnőtt a Vörös Hadsereg tekintélye. Külpolitikai vonatkozásban erősödött a Tanácsköztársaság helyzete, ugyanakkor közelebb került az antant beavatkozásának a veszélye. A magyar Vörös Hadsereg politikai és erkölcsi sikerei, bár nagyobbak voltak hadászati sikereinél, mégis megrémítették az antant hatalmait. Mivel katonai erővel nem tudták gátat emelni a Vörös Hadsereg útjába, a diplomáciai fondorlat fegyveréhez nyúltak, amellyel sikerült elérniük azt, amire fegyveres erővel képtelenek voltak.

Június 13-án a Tanácsköztársaság megkapta az úgynevezett Clemenceau-jegyzéket, melyben a hadművelet befejezését és a csapatok visszavonását követelték. Cserébe felajánlották a tiszántúli területek visszaadását és a Tanácsköztársaság meghívását a béketárgyalásokra. A tanácskongresszus az ország és a hadsereg helyzetéből kiindulva, hosszú vita után a jegyzéket elfogadta.

Stromfeld nem értett egyet a határozattal. Írásban fejtette ki nézeteit. A levél töredékesen maradt fenn. „Az ultimátum elfogadása kapitulációt jelent. Ennek következménye egy életképtelen állam, amelynek minden tagja a csecsemőtől az aggyastyánig tönkre megy. Lassú, de biztos halált jelent ez. Katonailag olyan határok vannak megállapítva, amelyek a védekezést, a megfojtás elleni intézkedéseket lehetetlenné teszik. A győztesen előnyomuló csapatok visszavonulása szétüллésre vezet, amelynek folyamánya az anarchia. Ha az ultimátumot nem fogadják el, akkor végtelenül nehéz napok elé kerülünk, de ha a proletariátus átérzi

történelmi hivatását, még a győzelem lehetősége is megvan, ha le is győzik, csak ideiglenesen van legyűrve!" Böhm az írásban benyújtott tiltakozást formailag lemondásnak tekintette.

Július 1-én kezdődött meg a Vörös Hadsereg visszavonulása, amelynek befejezéséig Stromfeld a helyén maradt, majd a kormány által kiutalt üdülőbe, Siófokra távozott. A volt vezérkari főnök jól értékelte a helyzetet, az antant nem volt hajlandó a vállalt kötelezettségeit teljesíteni.

Augusztus 17-én egy darutollas százados és emberei tartóztatták le Siófokon. December 23-ig vizsgálati fogolyként a Margit körüti fogházban, illetve a Gyáli úti kórházban tartották fogva, majd a katonai ügyész engedélyével szabadlábra helyezték a vádirat elkészültéig. Az ellenforradalom még nem volt olyan erős, hogy a "Vörösmarsallal" leszámoljon, először le kellett járni az ország és a külföld közvéleménye előtt, a győztes hadvezérből pénz után sóvárgó, féktelen becsvágytól fűtött kommunista bérencet igyekeztek csinálni.

A vádirat négy hónap alatt készült el, közben miután barátai figyelmeztették, hogy Héjjasék az életére törnek megpróbálta elhagyni az országot, de a határon letartóztatták, így került újra a Margit körüti fogházba. 1920. június 19-én tizenkilenc napig tartó tárgyalás után ért véget pere.

Stromfeld ellen a bíróság „közcsendháborítás” és „felségárusítás” címén emelt vádat. A közcsendháborítás büntetése vonatkozó vádak az ügyészség arra alapította, hogy Stromfeld rábeszélte a tisztikart, lépjenek be a Szociáldemokrata Pártba, és hogy a hadseregben valósítsák meg a katonatanács és a bizalmiférfi-rendszert, közreműködött továbbá a hadsereg fegyelmének meglazításában és a hadsereg bomlasztásában. A felségárusítás büntetést . . . azzal követte el a Vörös Hadsereg Vezérkari főnöke, hogy öntudatosan megszervezte és megerősítette a Vörös Hadsereget és ezzel lehetővé tette, hogy a vörös uralom hónapokon keresztül fennállhasson.⁷

A bíróság előtt Stromfeld nem tagadta elveit. Amikor a bíró szemére veti, hogy távozását megelőző búcsúparancsában kitaláltára szólítja fel katonáit, így válaszolt: „Ezért a tettemért nem vádolom magam, hanem vádolom magam azért, hogy nem tartottam ki tovább, távozással az embert előnybe helyeztem a közszembem.”⁸ Védője a vád tarthatatlanságára utalt amikor védőbeszédében így fogalmazott: „felelősségre vonni egy katonát, aki harcolt az integritásért, ez páratlanul áll a világtörténelemben . . .” Végül lefokozásra, kitüntetései és nyugdíjának elvesztésére és 2 év 9 havi börtönrre ítélték.

1921. augusztus 25-én váratlanul szabadon bocsátották, a kegyelmet tiltakozása ellenére öccse eszközölte ki számára. A kegyelem gyakorlásában Horthy valószínű az a szándék vezette, hogy ezzel a „Vörösmarsall” talán visszateríthető a helyes útra. Csalódtak, annak ellenére, hogy megélhetési gondokkal kellett küzdenie, bocsánatkérés helyett politikáit kezdte.

Megkörnyékezték Horthy ellenfelei is, Andrassy gróf a monarchia utolsó külügyminisztere akarta rábírní hogy vállalja Károly ex-király visszatérését biztosító puccs katonai vezetését. Viasszautasította, tudva azt, hogy az antant szembenállása miatt sikerre nincs lehetőség, szocialista meggyőződése pedig figyelmeztette, hogy a dolgozók felszabadításának nem ez az útja.

Csrepka Jánossal, az illegális kommunistaival még a börtönben ismerkedett meg, aki sztalosmesterségre tanította Stromfeldet. Nála vett részt azon a vacsorán, ahol Gerő Ernő is jelen volt. Két kérdés tettek fel neki: vállalna-e vezető katonai beosztást Szovjet-Oroszországban? Stromfeld azt válaszolta: „ . . . akár akarják egyesek, akár nem, akár tetszik az a farkasoknak és hollóknak — a természet törvényei folytán meg kell jönnie az emberiség fejlődésében is az eszmék tavaszának, hogy újra élet legyen az élet, hogy újra érdemes legyen embernek lenni . . . vigyék magukkal a mai ünnepről azt a tudatot, hogy nem lehet a rügyezést, a csirázást megtiltani, ha jó a kikelet . . .”¹⁰

A vacsorán elhangzottakat használták fel második perében 1922-ben. Bizonyítékok hiányában azonban felmentették. Tekintélye a Szociáldemokrata Pártban egyre növekedett. A párton belüli elvi ellentétekről cikkező sajtó Stromfeldet mint az ellenzék vezérért emlegette. Az 1925. évi pártkongresszuson való fellépése, 1925. március 21-én március 15. emlékére elmondott beszéde azt látszik igazolni: „ . . . akár akarják egyesek, akár nem, akár tetszik az a farkasoknak és hollóknak — a természet törvényei folytán meg kell jönnie az emberiség fejlődésében is az eszmék tavaszának, hogy újra élet legyen az élet, hogy újra érdemes legyen embernek lenni . . . vigyék magukkal a mai ünnepről azt a tudatot, hogy nem lehet a rügyezést, a csirázást megtiltani, ha jó a kikelet . . .”¹⁰

1923—1926 között sikerült szoros kapcsolatot kiépíteni a kommunistákkal, köztük Fürst Sándorral is. Tagja lett a KMP-nak. Magára vállalta a szociáldemokrata párt rendezőgárdájának szervezését és kikapcsolásának irányítását. Felismerte, hogy a szervezet kettős jelentőségű, egyrészt összegyűjthető a baloldali érzelmű szociáldemokratákat, másrészt egy forradalom fegyveres bázisát is megteremtheti.

Sorsának nagy tragikumja, hogy azt a pályát, amelyet politikai meggyőződéséből befutott, a társadalmi életben nem járhatta végig. Az utolsó évek megpróbáltatásainak szervezete leromlott, a börtönben meggyengült, szíve nem tudott megbirkózni a fiatal kora óta gyakran visszatérő betegséggel, a torokgyulladásal. A munkásgenerális 1927. október 10-én hajnalban meghalt.

A Kerepesi temetőben Szakasits Árpád búcsúzott tőle: „A magyar proletárság a túlsó oldalról jött hős katonában megérezte az igaz és egész embert, fölismerte benne a saját emberét. Szeretetével körülölelte, hitt benne, személyéhez kapcsolta jövőndó vágyait és reményeit. Lelkében vezérévé avatta, mielőtt igazán vezére lett volna.”.

⁷Stromfeld Aurél válogatott írásai. Kossuth 1967.

⁸Stromfeld Aurél válogatott írásai. Kossuth 1967.

⁹Népszava, 1923. november 9.

¹⁰Stromfeld ünnepi beszéde 1925. március 21-én, március 15. emlékére.

Távolról érkezett a munkásmozgalomhoz, de tiszta szándékai, egyenes jelleme, hűsége a legkiválóbb harcosok egyikévé avatta. A felszabadulás után az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöke 1945. május elsejével vezérezredessé léptette elő.

A Minisztertanács 1051/1986. (VIII. 10.) számú határozatával Stromfeld Aurél-díjat alapított. A határozat kimondja, hogy a díjat „A honvédelem, az állam- és közbiztonság erősítése terén végzett kiemelkedő tudományos, műszaki fejlesztési, vagy szervező tevékenység, illetve az ezzel elért jelentős eredmény elismerésére a honvédelmi miniszter a fegyveres erők és a fegyveres testületek tagjainak, valamint a polgári személyeknek az illetékes miniszter és az ágazati szakszervezet véleményének figyelembevételével, szeptember 29-én, a fegyveres erők napja alkalmával, évente általában 10 Stromfeld Aurél-díjat és vele jelvényt adományozhat.”.

Laczkó Mihály

Emlékezés Fábry Zoltánra

Ez év augusztus 10-én töltötte volna be kilencvenedik életévét. Immár tizenhét esztendeje, hogy eltávozott stószói örhélyéről, de szellemi hagyatéka, korszakos jelentőségű életműve ma is elevenen ható erő.

Mint a pék kerek kenyereit, / dagasztani, formálni úgy akarta ő az embert / jósága fehér lisztjéből, eszmék élesztőivel. . . — állapította meg róla írt versében Forbáth Imre. Lényegre mutató, kifejező meghatározás ez, akárcsak a szállóigévé vált Fábry-formula: „Változni és változtatni!” E tömör és mélyértelmű jelmondat határozta meg Fábry Zoltán önként vállalt szerepét: a nép szolgálatát. És Fábry a kor kihívásaira válaszolva változott, hogy változtathasson. Szemlélete, világnézete — háborús élményei és olvasmányai következtében — fokozatosan alakult át a formalizmusban megrekedő polgári humanizmustól a szabadságért és emberi méltóságért síkraszálló szocialista humanizmusig.

✧

Élete, eszmei fejlődése nem szokványosan alakult. Egy isten háta mögötti faluban, az Abaúj-Torna vármegye északi csücskében fekvő Stószon, jómódú, vallásos polgári családban született. A szülői házban, s később a roznyói gimnáziumban a milléniumi évek hazafiaskodó, nacionalista légköre vette körül. Ez a körülmény határozta meg indulását. Ezzel a szemlélettel került 1916-ban az északi, majd két évvel később az olasz frontra, ahol rádöbbsent a háború értelmetlenségére és embertelenségére.

A sors kegyes volt hozzá. Egy rendelkezésnek köszönhetően 1918 júniusában a frontszolgálat alól felmentést kapott. Ezen az alapon részt vehetett a hadviseltek részére szervezett háromhónapos pótszemeszteren a budapesti tudományegyetemen. Az egyetemről azonban — a háborúban szerzett tüdőbajával — még az év őszén szanatóriumba került, s onnan haza, a stószai fenyevesek közé. A félbemaradt magyar-történelem szakos tanár ekkor jegyezte el magát az irodalommal.

Erre a korszakára emlékezve, Fábry megállapítja, hogy ekkor még — 1919 végén, 1920 elején — nem tartozott a baloldalhoz: „Első írásaim a kassai Esti Újságban, a keresztényszocialisták lapjában jelentek meg. *Szomorú szemmel* volt sokat cenzurált rovatom címe: az elárvult, talajt vesztett magyar ifjúság szólt akkor belőlem. Még 1922-ben a Kassai Naplóban Beöthy Zsolt halálakor írt nekrológomban is a volgai magyar lovas képét idéztem: üres, tartalmatlan romantikát. A háború tudórokkantjaként a stószai fekvőszékben medítálva azonban más hatások alá kerültem: az expresszionizmus bővületébe, a háborúellenes német irodalom sugallatába. A háború után — könyvekből, írók eszméléséből, magatartásából — ismertem önmagamra, feladatomra . . . Most már önmagából adódott a feladat: hites tanúvá kellett válnom, hogy tanulság, példa lehessen és maradjak másoknak . . . Változtam, változtattam.” (Főnöd Zoltán: *Vallató idők*, 38-39. old.)